

Dr. Ivan Lah / Jiří Wolker

Epitaf.

Tu leži Jiří Wolker, pesnik, ki je ljubil svet
in za pravičnost njegovo se je šel bit,
a preden je srce dvignil na ščit,
umrl je mlad tri in dvajset let.

28. XI. 1925

Težko mora biti človeku, ki si piše epitaf. Težko mu je, ako je star tri in dvajset let — a koliko težje mu je, če je mlad tri in dvajset let in je pesnik! Ne pisal bi ga, ko bi ne čutil, da ga mora. Wolker je to čutil in ga je napisal. In vendar, koliko ljubezni, vere in bojevitosti je še v teh njegovih zadnjih besedah. Ves Wolker! Ves triindvajsetletni pesnik-bojovnik, klicar in glasnik novega življenja, mlad in lep, z živim srcem v prsih, z magičnim ognjem v očeh, z veliko besedo na ustih — on, ki je kljub svoji zgodnji smrti postal vodilni duh češke povojne generacije. Umiral je pri polni zavesti svojega pesniškega poslanstva. Ob času, ko je mislil, da se uresničujejo njegove sanje. Ko so bile delavske množice na pohodu. In on je bil pesnik teh množic. Verjel je v njih zmago, ker je verjel v človeka. Verjel je v življenje, v srečo, v bodočnost človeštva. Vsaka njegova pesem je odmev te velike vere. V «Pridigi na gori» govori kot Mesija množicam in jim prerokuje srečo bodočnosti, kajti «ta, kdor je živ, ve, da mora biti svet pravičen» — zato ne jokajte vi, ki ste nesrečni in zavrženi, kajti «vi vsi brezimni ubožci iz vasi in predmestij ste gozd na gorah, ki raste do sreče». Tako je verjel v silo življenja, da ni priznaval smrti. Hodil je po pokopališču, ni mislil na smrt: «Mrtvih ni tukaj, napisali so znake v drevesa in cvetove, da živijo. Tu so le aleje akacij, dve klopici za zaljubljenca in otroci, ki se na grobovih igrajo ato in mamó.» Beli angeli hodijo «obvezovat grobe, ki se še niso zacelili, da spregovore s tremi, štirimi starkami v črni obleki, največjimi hroščki v tem vrtu». Tudi njega pogladijo, kadar tu hodi zelo sam, in pravijo: «na tej zemlji ni smrti, so le stari in mladi». In on je bil mlad. Zavedal se je te svoje mladosti in mladosti vseh, ki so hoteli živeti. V mladosti je sila in zdravje, bojevitost in samozavest. Kjerkoli odpreš knjigo njegovih pesmi, ti žari iz nje volja do zmage zaradi mladosti, ki jo čuti pesnik v svetu. In vendar je bil ta svet še bolan. povojni svet leta 1925.; tudi pesnik je bil bolan. Toda on je premagal bolezen v sebi in ni govoril o nji, prav tako pa je

hotel premagati bolezen sodobnega sveta, da bi vzrastle svet nov, mlad, srečen. On veruje v pomlad človeštva: «O, pomlad nebeška, jaz vem, letos si samo predpoda, kakršna si bila in boš vedno, kadar se v človeku razcvete svet.» Tako pozdravlja pomlad leta 1922. In on sam hoče biti najbolj zdrav med zdravimi, tako zdrav, da bi bolni ozdraveli od njegovega zdravja. Zato je zavrgel vso bolehnost v umetnosti in iskal zdravih sokov domače zemlje. A 5. januarja leta 1924. je umrl. Junaško kot bojevnik na barikadah. Težko si je misliti vso tragiko mladega življenja, ki umira in se zaveda, da ni dalo iz sebe še onega najlepšega, najvišjega in najsilnejšega, kar je v njem. In tega je bilo v Wolkerju toliko, da, tudi če ni dal vsega, ker ni mogel dati, je dal vse, kar je zmogla njegova mladost, in tega je toliko, da sodi brez dvoma med največje pesnike, ki so vzrasli iz krvavih poljan svetovne vojne. Njegovo ime se sveti med svetovnimi imeni — najbliže velikemu ruskemu Bloku, s katerim je imel skoraj enako usodo, in če ga svet ne pozna, je krivo to, da je Čeh in da v kipenju in vrvenju povojne dobe še nimamo tistega pregleda, ki bi nam jasno podal vodilna imena nove umetnosti. Kajti po krvavi poplavi svetovne vojne je prišla črna poplava črnila in težko je v stotisočih imen in glasov razločiti one, ki govore najgloblje in najbolj resnično. Med temi je bil Wolker. Sedaj, ko leži njegovo delo zbrano pred nami, razumemo njegov glas in čutimo vso globokost njegove bolesi, odkoder je izhajala njegova velika življenjska izpoved.

Kdo je bil Wolker? Njegov prijatelj Nezval pravi o njem:

«Dozorel deček, študent in socialist, z vero v sebe, v železne iznajdbe in dobrega Jezusa Krista.»

Začel je zgodaj, kot da je slutil, da mora hiteti, da izpolni svoj čas. Rodil se je v Prostějovu na Moravskem 29. marca 1900.

Nezval tako popisuje njegovo mladost:

«Vesel in resen mlad mož kakor vsi njegovi tovariši. Jasen, odkritosrčen človek, katerega otroška duša je postala grozno resna ... Živel je tam pri svojih starših v zaupnem prijateljstvu s svojo materjo kakor vsi dečki. Imel je rad vse, kar je dobro in veselo, in se je mnogo učil. Ljubil je glasbo, sanjal o deklicah, o svetu in sreči. Dasi ni bil sin ubožnih staršev, je zelo kmalu spoznal delo. Hotel se je učiti angleškega jezika in igral je kot violinist vsak dan v biografu, da bi si zaslužil za lekcije. Od mladih dni je ljubil pesmi in gledališče. Njegov Cyrano de Bergerac!

Ob počitnicah živi pri babici na Svetem Kopečku, njegovi tovariši so delavski otroci. In kakor večina sedemnajstletnih, piše verze. So črni, a to je usoda sedemnajstletnih pesmi. Toda to je nekaj drugega nego literatura. Odtod drži tisoč poti ...»

Zanimivo je, da se je mladi Wolker razvijal ob naši moderni. Opozoril ga je nanjo njegov profesor dr. Vojt. Měrka. Kot študent na gimnaziji je Wolker prevajal pesmi Cankarja, Ketteja in Gradnika. Te prevode je lansko leto izdal prof. Měrka pod naslovom «Bratrska poesie».¹ O tem piše na koncu knjige prof. Měrka sledeče:

«S kratkimi besedami hočem pojasniti, kako so nastali ti prevodi, in podati svoje še sedaj jasne spomine na Wolkerjevo osebnost iz dijaških let.

Od leta 1915. sem bil v ožji zvezi z Wolkerjem, ki je bil takrat dijak prostějovske gimnazije. Razmerje med nama je bilo bolj prijateljsko, nego razmerje dijaka do profesorja. Družilo naju je skupno zanimanje za glasbo in prevode. Najprej mi je prinesel v presojo svoje lastne verze. Videl sem v njih takoj iskro nadarjenosti. Kmalu sva se dogovorila, da bova skupaj prevajala, pri čemer bi se bil on vadil v ritmu in v ekonomiji besed. Delo, ki ga danes podajamo čitateljem kot I. zvezek «Jugoslovanske knjižnice», je ostalo torso. Prvotno sem mislil z njim skupno izdelati popolno antologijo slovenske poezije. Toda on je odšel v Prago, jaz v Košice, v najinem življenju so zavladale druge smeri in drugi smotri in tako dela nisva dokončala, dasi sva se še v počitnicah leta 1920. dogovarjala glede tega, da delo dovršiva in izdava v knjigi. Do tega je prišlo šele sedaj. Ako nedokončano delo vendarle izdajamo, storimo to zato, da bi se iz njegove tvorbe nič ne izgubilo in da bi bilo mogoče pogledati v njegove literarne začetke. Ob prevodih se je vzdajal, ob njih je rasla njegova izrazna gibčnost. Iz istega vzroka smo izdali tudi njegov prevod Kettejevih «Bajk» (Pohádky) (Knjigarna Stangler, Košice 1924.) Melodioznost njegovih verzov izvira iz njegove ljubezni do glasbe. Imel je zelo nežen muzikalen čut in dober okus. Bil je izboren violinist, nikoli ni maral praznih virtuoznosti, vedno je zahteval, naj mu priporočamo le resna dela.

¹ Jiří Wolker: *Bratrska poesie*. Sodeloval prof. dr. V. Měrka. Izdano v 2000 izvodih. Jugoslovanska knjižnica, I. zvezek. Str. 65. Založila T. Štangler v Košicah. 1925. — Zbirka je posvečena pesnikovi materi gospej Zdenki Wolkerjevi in obsega Wolkerjeve prevode: Iz Cankarjeve «Erotike» 27 pesmi, iz Kettejevih «Poezij» tri, iz Gradnikovih «Padajočih zvezd» dve. Knjiga je izdana bibliofilsko, s pesnikovo podobo in faksimilom rokopisa.

Najini razgovori so včasih trajali cele ure; imel je vedno polno vprašanj o raznih literarnih pojavih. Odgovore je poslušal včasih mirno, včasih je povedal svoje mnenje ali ugovor. O češki literaturi je imel nazore, ki so danes veljavni, cenil je Macharja, a njegov ljubljenelec je bil Ot. Theer. Zanj sem prav za prav prevedel članek dr. Iv. Laha o Theeru v «Hlasih s Hane» (31. avgusta 1918.)² Sicer je bil v literaturi orientiran popolnoma zapadno. Ugajala mu je zelo struja *l'art pour l'art*. Da bi nekoliko paraliziral ta vpliv, sem ga opozarjal na rusko literaturo, ki je ni dovolj cenil. Spominjam se jasno na najin razgovor o Turgenjeva «Pesmi v prozi», o katerih sem izrazil in utemeljil svoje občudovanje. Čez nekaj dni mi je prinesel sam nekaj pesmi v prozi. Bolj se je nagibal k pesništvu nego k prozi.

Slovanska literatura se mu je zdela ozka; vzbudil sem v njem le večje zanimanje za jugoslovansko literaturo, ki jo je poznal že od doma. Najbolj ga je vleklo k Srbom, hotel se je učiti srbščine.

Kot študent je čutil vroče narodno. Ob času svetovne vojne je bil — to sem vedel — organizator odpora proti avstrijski himni, ki so jo takrat ukazali peti v cerkvah, in navdušen agitator za pesem «Sveti Václav». Z velikim navdušenjem je recitiral takrat zelo občudovano pesem «Češke legije»,³ dasi so ga motili mnogi neblagozvočni verzi. Za časa boljševiskega vpada na Slovaško (1920) je želel, da bi kot vojak branil brate Slovake pred napadalci.

Bil je izboren organizator; organiziral je med dijaki predavanja in izdajanje časopisov in je ob prevratu imel na mladino velik vpliv. Nerad je videl staro okostenelost med študenti, boril se je proti naučenim frazam in izživelosti. V dijaškem časopisu je tiskal svoje originalne pesmi pod psevdonimom Ker. Prevode smo pod njegovim pravim imenom izdali v raznih listih.

Neznana sila ga je gnala naravnost v življenje. Bilo ga je povsod polno. Kjer je šlo le količkaj za kaj lepega, je sodeloval rad in z navdušenjem. Kjer je mogel, je bil zraven, kjer je mogel, je vzpodbujal. Hotel je videti življenje polno lepote in dobrote. Že v dijaških letih je imel v sebi svoje notranje življenje, ki je bilo v burnem tempu; šel je skozi življenje z odprtimi očmi in

² Ko sem leta 1917. ležal v Vinogradski bolnici, je umrl tam pesnik Otokar Theer. Bil je to pesnik svobodnega verza, krepke dikcije in kristalnega izraza. Napisal sem o njem esej za «Ljubljanski Zvon», ki ga tu omenja prof. Měrka.

³ Pred prevratom se je skrivaj razširjala v češki javnosti pesem o legijah, ki je popisovala borbe čeških legijonarjev na francoski fronti. Mislilo se je, da je nastala med legijonarji. Pozneje se je izkazalo, da je nastala doma.

sanjal o daljavah, kjer bi ne bilo zla, in ni mogel, da bi ne videl trpljenja na svetu, ni mogel, da bi ne podal trpečim roke v pomoč.

Neizprosna usoda ga je podrla ravno pri razmahu njegovih kril. On mi je krasen spomin na čas mojega službovanja v Prostějovu.» Tako piše profesor o svojem učencu. Wolkerju je bilo takrat petnajst, šestnajst let... Treba se je spomniti dogodkov leta 1917. Morava je za časa vojne zelo trpela. Bila je na meji Galicije — tam čez je pretila kozaška povodenj — naravnost proti Dunaju. Dijaštvo je prepisovalo in razširjalo proklamacijo velikega kneza Nikolaja Nikolajeviča. Mnogo dijakov je bilo zaprtih. Kozaške predstraže so že dosegle Moravo, a so se vrnile. V teh časih je rasel mladi Wolker. Prostějov je industrijalno mesto, ki je postalo v zadnjih desetletjih močno kulturno in narodno središče na Moravi. Kmalu so se začutile posledice vojne. Gladujoči Dunaj je izčrpaval Moravo. V te žalostne čase je zadonela majska deklaracija, narodna zavest je mogočno vzrasla in naravno je bilo, da je šla mladina v boj za nove državnopravne ideale. Med tem je zagrmela ruska revolucija in oznanjala svetu čudno novo svobodo, višjo od vseh dosedanjih — popoln preobrat sveta in družbe, človeštva in njegovih nazorov. Končno je prišel prevrat in zmaga narodne misli. Toda globoko pod šumenjem navdušenih narodov je odmevala pesem novega sveta — pesem revolucije, pesem mas... Beseda buržua je postala psovka, nove države pa so bile urejene po starem načinu. Stotisoči, ki so trpeli v vojni, naj trpe naprej. V Rusiji je zavladal vojak, delavec, kmet. Diktatura proletarijata. Nova država, nova družba, novo življenje. In tudi nova umetnost. To je nekaj velikega, ogromnega, veličastnega. Večje in važnejše od ustanovitve narodnih evropskih držav. In mladini se je zazdelo, da so narodni ideali preozki, da je osvobodjenje in prenovljenje ostalo na pol poti, da je treba iti naprej v nov svet, ki bo daleč od onega, ki je ravno kar v vojni propadel kot žrtev svojih lastnih pregreh. Razrvana polja, prazne njive, opustošene pokrajine, požgane vasi, razbita mesta, strelski jarki, kupi grobov, stotisoči mrtvih, napolnjene bolnice, zapuščene žene, bolni otroci, propadli domovi, zapuščene tvornice, vojni dolgovi in obubožani narodi — to so bili dokazi, da človeštvo ni živelo pravega življenja, da je bila kultura, ki je vse to zakrivila, zanič, in da je treba na teh razvalinah ustvariti nov svet z novim življenjem in novo kulturo. In tudi novo umetnostjo. Družba se mora preurediti na novih naravnih temeljih, človek se mora osvoboditi vseh spon, država ne sme več

biti jetnišnica narodov. Kapitalizem, ki je zaslužnil milijone ljudi, mora propasti, izginiti morajo razlike med ljudmi, višjih in nižjih razredov ne sme biti več — svoboda človeka in družbe je v komunizmu. To so bila gesla, ki so odmevala prva leta po vojni, ko so nove države s težavo premagovale prve začetke svoje nove uprave. In mladina je zagledala zarje novih svetov in postala njih glasnica. To je bil čas, ko je Wolker odšel iz Prostějova v Prago, zapustil narodne in slovanske ideale svojega profesorja in postal glasnik novega življenja, novega sveta in nove umetnosti.

V knjižici «Wolker» piše o tem njegov prijatelj Nezval:⁴

«Jiří Wolker je stopil v literaturo kot član optimistične generacije, ki se je rodila po vojni iz tisoč krasnih in žalostnih reči in iz lirične knjižice, ki se je imenovala Splav in je imela čar jutra in rose. Šele vojna je na Češkem rodila naturizem, strujo, ki je bila v Franciji že davno zaključena in je imela nesporen pomen za mlade ljudi. Naučila jih je gledati njih mladost. Mnogo mladih ljudi je umrlo za to strujo z iskro svojega talenta, ki je bil bolj mladost in mamilo nego sila. Ta struja ženskega spola, ki je pozabila na vse in je dala mladim dozorevajočim otrokom okusiti sač Ěvinega drevesa, se je pletla in izginila, ker pri nas ni imela dovolj silnih glasnikov in ker je bila sama v sebi bolj občutek nego metoda.

Jiří Wolker je postal član tedanjih časopisov «Dan», «Orfeus» in «Cesta» čisto slučajno, ker so ravno izhajali in združevali okoli sebe ljudi njegove starosti, in je izreguliral v njih svoj značaj, ki je imel že takrat popolnoma posebno potezo.

To, da je živel Jiří Wolker v mladosti izven Prage v moravskem mestu, je imelo na njegovo kristalizacijo gotovo vpliv. Jiří Wolker je postal pesnik pod vplivom generacije devetdesetih let, dekadentne in simbolične literature, ki je takrat formulirala duše septimanov in oktavanov, ker je bila sugestivna. V moravskih mestih se ni vedelo o novi literarni modi. Wolker je gotovo zelo ljubil Hlavačka (pesnik, ki je izšel ob času moderne iz praških delavskih predmestij, vzbudil s svojimi pesmimi med tedanjo mladino veliko pozornost in umrl zelo mlad. Op. prev.). Žalost, spleen, suhe rože, Baudelaira in Przybyszewskega. Iz novejših pesnikov, ki so bili pri nas le malo znani, so ga vabili tisti, ki so bili najbolj podobni tako zvanim dekadentom. Wolker je tiskal

⁴ Vítězslav Nezval: W o l k e r. Edice pražské saturnalie. Praha 1925. Ustř. studentské knihkupectví a nakladatelství. Str. 45. S podobo pesnika na smrtni postelji.

takrat pod psevdonomimom Jiří Ker v «Přerovském Zborníku» pesmi o suhih rožah, ki jih je našel v knjigi, in v dijaškem «Ruchu» smo čitali pod njegovim imenom nežne in delikatne pesmi v prozi, ki so dihale nežnost in mamljivost Maeterlincka, Thagoreja, Wildeja in Mallarméja in so pričale o človeku nežne čuvstvenosti. Pouk, ki ga je črpal iz simbolizma in dekadence, je bil bolj slučajen in instinktiven nego metodičnozaveden. Wolker najbrže ni vedel nič o njegovi formi, izrazu in načinu, kako se stavijo metafore. Kljub temu je instinkt, ki je brez zadostne zavesti posnemal te reči, sam po sebi ustvaril njegovo dušo dovtetno za novo ustvarjajočo metodo, ki jo je umel v sebi organizirati pod vplivom velikega nadaljevalca in zmagovalca simbolizma Guillaumea Apollinairea. Apollinaire je konciziral rimbaudovsko drznost metafore, napravil jo fotogeničnejšo in izciviliziral asociacijski in analogični način mišljenja. Tega se takrat ni zavedal niti Wolker niti kdo drugi med nami, a v njegovi podzavesti se je to razvilo v zmožnost spoznati čisto obliko, jasno sliko — modernost. To spoznanje, ki je bolj obogatilo njegov pesniški instinkt nego intelekt, mu je dalo zmožnost kljubovati oblikovni siromaščini in nikaki stopnji imaginacije, ki karakterizira češki naturizem.

Vkljub temu se je Wolker z naturizmom obogatil. Ker je imel kot dedič simbolizma zmisel za njegove oblikovne iznajdbe, se je iznebil pod vplivom naturizma otožne in dekadentne ideologije, njene verske mračnosti, in izključnega samotarstva. Razveselil se je kot vsi drugi nad deško dobo, toda imel je v dediščini simbolizma zmožnost, da jo je pesniški izrazil. Iz naturizma je izbral: ljubezen do mladosti, otrok, jasnosti, preprostosti, optimizma in materinstva, do kapelic na križpotih, do križev in cest. Svoji prvi knjigi je hotel dati naslov: Očiščenje. Mislil je najbrž na očiščenje od tako zvanega dekadentstva. Ta radost instinkta in vitalnosti se je izorganizirala pri Wolkerju v nazor pod vplivom francoskih pesnikov Duhamela in Vildraca.

Spoznal je v njih ljubezen do minljivega, vsakdanjega, neiskanega, ljubezen do preprostosti in stvari. Duhamel, ta glasnik skupnosti in sočutja, in Vildrac, pesnik ljubezni, sta vplivala na Wolkerja tako, da je kmalu nehal sanjati o spleenu in o lokah in je začel svet gledati kot skupino reči in razmerij. Naturizem in vpliv šole francoskih abbaizistov sta vplivala na Wolkerja torej z ozirom na nazor in ideologijo. Forme se je učil tam, kjer je bila v novi funkciji, pri Guillaumeu Apollinaireu.

Znal je nekaj pesmi iz Apollinairea, ki jih je izbral Kalista, s katerim je skupaj stanoval, precej enostransko. Nekoliko de-

tajlov iz pesmi Pas in Angeli in Gollov članek v duhu Mallarméjevem so mu bili izhodišče teorije o formi.

Wolker, ki je bil pesnik z dušo in telesom, je sovražil vse, kar je spadalo k nekdanjemu pojmu pesnika. Sovražil je banalnost in ekskluzivnost, sovražil vse, kar so delali stari pesniki zato, ker so bili pesniki. Pri tem je oboževal Poea, katerega Gavrana mi je večkrat citiral v originalu. Wolkerjev civilizem je izhajal predvsem iz njegovega nazora o pesniku in pesmi. Pesnik mu je bil človek, ki more posebno čutiti in izražati kolektivnost. Zato je zapel na koncu zbirke «Gost v hišo»: Pesnik, odidi. Pesnik je tu zato, ker vsi ljudje doslej še ne znajo plakati in peti. Rekel je: tam, kjer so vsi pesniki poveličevali ženo, sem jaz srečen, da pravim: gospodična. Rad se je bratil z jasnimi delavnimi ljudmi, z inženjerji, delavci, šiviljami. Civilizem mu ni bil problem, bil mu je preprosto občanstvo. Nekoč sem napisal recenzijo o «Gostu v hišo». Izgovoril sem besedo imaginarni realizem. Realizem čudežev.

Takrat je ljubil Wolker ves svet. Ljubil je neme reči in jim dajal življenje. To je naročilo gosta, ki je stopil v hišo: življenje in dobrota. Ta naš enodnevni gost, ki je odšel, da se ne vrne več, ta naš gost tolaži vse: na tem svetu ni smrti, so le mladi in stari; pokopališče mu je drevored, kjer se igrajo otroci. In kaj je mogel ljubiti bolj naš enodnevni gost, za katerega ni več preteklosti, — nego sedanost? Napisal ji je krasno pesem.

Wolker ni natisnil v nobeni iz svojih knjig pesmi, ki mi jo je nekoč citiral in se je še spominjam. Bila je pesem o otrocih, ki se igrajo v pesku. Tam pravi: Tudi jaz sem danes še otrok in morem imeti vse rad, danes in morda še jutri.

Ta pesem je zelo važna, da razumemo Wolkerjev prelom. Wolker, ki je imel vse rad, spozna, da ne more imeti vsega rad. Vidi, da so na svetu bogati in ubogi, izkoriščevalci in trpini. Wolker ve, da je treba uničiti zlo, da se reši dobro. Postane komunist. Dasi je po naravi zmožen ljubiti vse, mora hoteti ubijati, ker ve, da je to pravično. To je njegova težka ura. Borba za krepko srce.

Kakor hitro je Wolker dozorel po nazorih in po letih, se je pridružil komunizmu. Že v «Svetem Kopečku» piše o «junaškem Leninu» in komunist je bil ves čas, kar sem ga poznal. Bili smo člani «Moravske literarne skupine», ki je imela sicer zelo različno članstvo, a po svojem vodji Götzu je soglašala z Wolkerjevim duhom humanizma, ki je izražen v «Gostu v hišo». Wolkerja, ki je imel Götza rad, je motil izraziti individualizem nekaterih članov

 Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

«Literarne skupine» in je izstopil iz tega kroga ter postal član «Devětsila».⁵

Wolker je bil izpočetka nasprotnik «Devětsila» in se mu je približal šele, ko se je spoznal s Teigejem in videl na lastne oči, da se bori «Devětsil» resnično za novo revolucionarno umetnost. Wolker je nad vse cenil člane «Devětsila» in je bil ponosen, da je v popolnoma komunističnem društvu. Kolektivizem, ki ga je oznanjal «Devětsil», mu je bila prva zahteva modernosti in se je boril zanj na anketah. Videl je v «Devětsilu» stremljenje po novem duhu in po aktivnosti. S tega stališča je govoril zanj na seji «Vara». V njem je bolj cenil njegovo socialnost nego revolucionarstvo. Ljubil je takrat zelo Romainsa. (Dalje prihodnjič.)

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

VI.

Glavna gonilna sila v dramatiki našega življenja ni volja, ampak navada. Dve tretjini vsega, kar storimo, storimo zato, ker so naši očetje in pradedje, naše matere in prababice, vse tja do krapinskega očaka in morda že Bog zna koliko tisoč let pred njim ravnali v takih in takih okoliščinah tako in ne drugače. Podedovana navada je prešla človeku v kri; izpolnjuje jo tem rajši, čim bolj se ujema z nagnjenji njegovega osebnega značaja. Le tako si moremo razlagati dejstvo, da so v življenju povprečnega zemljana stvari, ki jih pamet in okus baje obsojata, on pa jih počenja z užitkom, z navdušenjem, z isto globoko pobožnostjo, s katero sprejema svetotajstva, in z isto strastno razbrzdanostjo, s katero se meče v vrtince najslajših grehot.

Čim starejši postaja človeški rod, tem bolj se vkoreninjajo v njem ti nepisani zakoni. Ako nastopijo zate take in take okoliščine, moraš delati to in to, hoti ali ne hoti, ali pa si nakoplješ očitke vse svoje okolice in morda celo svoje lastno zaničevanje. Posvečene orgije budalosti in nizkote so nam že danes važnejše in nepogrešljivejše od prave vsebine našega življenja. Kaj bi nam še ljubezen brez burk iznevere, kaj zakon brez klavrnih škandalov ljubosumja? Kaj bi bila vzgoja brez nezmisljivih

⁵ Med raznimi literarnimi krožki, ki so nastali po vojni v češkem literarnem svetu, je «Devětsil» s svojo bojevitostjo in komunističnim programom, pa tudi s svojimi predstavitelji vzbujal največjo pozornost. Njegovi vodilni člani so bili: Götz, Teige, Seifert, Piša, Nezval in Wolker. V klubu so bile hude politične in literarne debate. Člani so se pozneje razšli.

v srebrno uzdo, kakor bi bil razumel obupno zapuščenost in moško spoved svojega gospodarja.

A banu se je šepet segrel ob konjskem vratu, bolečina v srcu mu je odnehavala. V teh zadnjih, odločilnih trenutkih je še zmerom nekoliko upal, da se vsaj mladi Jugoviči odločijo zanj. Ko pa se je vprašujoče in očitajoče ozrl po njih, so jim oči pale na tla. Otožen, obupan pogled mu je šel po vitezih, gostih z gradov in iz naselj: — vsi so molčé odkimavali; še prav majčkena iskra upanja mu je švignila do prijateljev iz daljne Banjske: — tudi ti so rdeli in v sitni zadregi umikali temne oči.

Od užaljenosti in jeze je škrtnil z zobmi, pritegnil uzdo in zaklical: «Karaman —!»

Pes je pri tej priči osramotil kujave malovernike in razveselil gospodarja, izpustil debelo kost, ki jo je pod kamenitim stopniščem slastno hrustal, in skokoma pritekel pa veselo lajal in plesal pred nemirnim konjem.

Banu se je inako storilo; grenko se je nasmehnil in rekel:

«O zvesta pasja vera, zdaj sva sama, vidiš... Tovarišem, ki so mi včasih drugovali s tenkimi kopji in krivimi sabljami, to pot nisem mogel obljubiti bogatega plena; a prijatelji, ki so mi ob hladnem vinu na vero in Boga prisekali prijateljstvo, so bili pač le vinski prijatelji, — Bog z njimi vsemi!»

Trpko je govoril in pikal užaljeni ban, glas se mu je tresel: ampak po nikomer se ni več ozrl, le psu je zažvižgal in zdirjal na plan.

(Konec prihodnjič.)

Dr. Ivan Lah / Jiří Wolker

(Nadaljevanje)

Iz te dobe datira njegov manifest o novi umetnosti, ki se mi zdi važen zanj, za njegovo družbo in sploh za pojmovanje naj-novejših smeri v evropski in tudi naši literaturi. Zato ga podajam tu v celoti.

Proletarska umetnost.

(Iz predavanja v krožku «Var».)

Ta članek naj se ne smatra kot osebni nazor pisateljev. Je bolj programatičen temelj, ki smo se na njem zedinili z drugimi prijatelji-umetniki. Dasi se naši osebni nazori v posameznostih razlikujejo, ne bomo sporov rešili proti sebi, ampak med seboj. V temelju smo si edini. Tolmačim tu nazore skupine komunističnih umetnikov «Devětsila».

Mi čutimo nevzdržnost in krivičnost današnjega reda in verujemo v boljšo preuredbo družbe. Ker nahajamo trden in konkreten njen plan v marksističnih tezah, gledamo na svet s stališča zgodovinskega materializma. Zato nam je nova umetnost razredna, proletarska in komunistična. O njeni možnosti nečemo debatirati. Ona je naša vera in resničnost. Gre nam samo za njene znake in rast. Kaj je temelj nove umetnosti? S propadom meščanskega reda propade tudi njegova ideologija in z njo meščanska umetnost. Dasi gledamo na svet z marksističnega stališča, ne rabimo termina «meščanski» v zaničujočem zmislu. Ako pravimo «meščanski», mislimo pravo umetnost, ki je vzrastla pod pogoji kapitalističnega reda v XIX. in v začetku XX. stoletja. Govorimo tu o dobri umetnosti, kajti slaba umetnost sploh ni umetnost. K meščanski umetnosti prištevamo tudi umetnost naprednih ali socialnih načel, ker ostaja s svojimi formalnimi in umetniškimi sredstvi avtentičen izraz meščanske dobe. Naravno, da prištevamo k nji tudi vso zmedenost neštevilnih — izmov, vseh teh poskusov, ki so nastali iz hladne spekulacije in so se vrstili drug za drugim kakor filmske slike, dokler niso slednjič dokončali svoje poti v popolnem nihilizmu.

Mladi umetniki nočejo le kritizirati sedanjosti. Niti nočejo slikati bodočnosti v bajnih barvah. Hočejo se za bodočnost boriti in boj je njih glavno razmerje do tega, kar je danes in kar bo jutri, boj je to, v čemer se v njih srcih izraža sedanjost in bodočnost. Zato je temeljni znak nove umetnosti revolucionarnost.

Kaj pomeni revolucija v umetnosti? Revolucija v umetnosti je pred vsem v osvobojevanju, da ne vztrajamo več pri stari umetnosti, ampak se borimo za novo proletarsko umetnost. Umetnik zavrača osebni kult. Stopa v množice enakih borcev. Organizira se v družbi misli. Tu hoče biti sliša n. Njegovo torišče ni izven množice, ampak v nji, popolnoma v nji. Zato so glavni junaki proletarske umetnosti v direktnem odporu z znaki meščanske umetnosti. Nasproti individualizmu nastopa kolektivizem, nasproti l'art pour l'artizmu — tendenca.

Kaj je kolektivizem? Kolektivizem je pojmovanje življenja ne kot akcije nekaterih poedincev, ampak celote, združene v misli. Ne poudarja se to, v čemer se drug od drugega razlikuje, ampak v čemer se vsi združujejo. In na tem se tudi gradi. Tudi že zadnja doba meščanske umetnosti je skušala ločiti delo od osebe. V Franciji je nastala skupina unanmistov, ki si je postavila to za program. Proletarski umetnik do neke mere njene

kolektivne nazore sprejema. Toda niso mu vse, ampak le eden iz namenov. On ne stoji nad gibanjem mas, ampak v njem; kolektivno čuvstvo mu ni le umetniški eksperiment, ampak živa resničnost. On noče umetniško izražati le pokretov mas, ampak tudi v z r o k e in z m i s e l teh pokretov. Praktični kolektivizem pomeni zavest razredne solidarnosti.

Kaj razumemo pod tendenco v umetnosti? Vsaka umetnost, ki se je zavedala svojega namena, je bila tendenčna. Proletarska umetnost je bolj tendenčna od drugih, ker se svojega namena bolj zaveda in bolj konkretno izraža. Zato se noče lišpati s spretno modrostjo, neče se naslanjati na obe strani, tako da bi na konec ne povedala ničesar — kakor večina zadnjih del meščanske umetnosti. Njegova beseda bodi: da, da — ne, ne. Kar je danes drugače — je slabo. Tendenčnosti pa ne umevamo tako, da se napiše v verze nekaj političnih tez, tendenca nam ni zunanja pobarvanost, ampak nazor in notranje pojmovanje: Pri Smetani, Alešu in Nerudi je nacionalna tendenca zorni kot umetniškega gledanja. Taka bo internacionalna tendenca proletarske umetnosti. Ta pa se ne dosega s tendenčnimi objekti. Ne bomo iskali nekaj novega, na kar bi hoteli gledati, ampak bomo hoteli n a n o v n a č i n gledati.

Ako govorim tu o tendenci v umetnosti, se ne morem premagati, da ne bi citiral nekaj Havličkovih stavkov iz njegovega predgovora h kritiki Tylovega «Zadnjega Čeha»: «Navadno se pravi, da je umetnost sama v sebi dovršena, da ima svoj cilj samo v ustvarjanju, da ni treba, da bi imela tendenco itd. Toda to so, kakor se zdi, le prazne besede, kakor so države druga od druge neodvisne in samostojne, ampak le tako dolgo, dokler druga druge ne premagajo. To velja tudi o tendenci v umetnosti. Morebiti bi bile poetične krasote tudi, če bi ljudi na svetu ne bilo: toda do takih krasot tudi ljudem nič ni in biti ne more. Mnogo bolj praktično se zdi stališče: da je poezija za to na svetu, da bi ljudem ugajala. In to je ravno najboljši odgovor na vse, kar se je kdaj o tendenčni poeziji reklo in kar se reči more. Nekaj se v človeški naravi stalno ponavlja, nekaj se izpreminja; nekaj vedno ugaja, nekaj pa le ob svojem času. Na vsak način pa je tendenčna poezija boljša od netendenčne, ker je več: prvič je poezija, potem pa še nekaj več. Razume pa se, da mora biti predvsem res poezija, kajti slaba poezija z najboljšo tendenco vendar le ne bo nikoli tendenčna poezija.»

O p t i m i z e m. Iz temeljnih pogojev nove umetnosti izvira še ena lastnost: ni sicer njen specifičen znak, ampak, ker raste iz

drugih pogojev, je njegova druga funkcija. To je njen optimizem. Romantizem je razdelil življenje v resničnost in sanje. Ker je postavil najvišjo idejo sreče izven možnosti tega sveta, je končal v pesimizmu. Kar je imelo biti lepo, je moralo biti nedosežno. Ni hotel sreče — hotel je trpeti v hrepenenju po sreči. Hotel je biti Bog ali vrag — a nikoli človek. Zato se je živelo življenje v znamenju ničevosti — in umetnost je bila njegova podoba. Proletarska umetnost pozna samo ta svet kot temelj življenja. Ne hrepeni po nebeški sreči, hoče človeško srečo v okviru njene možnosti. Od neodgovornega nebeščanstva stopa k odgovornemu človeštvu in hoče konkretno izpremembo konkretnega. Ta izprememba je mogoča in se da s človeško srčnostjo izbojevati.

Proletarska umetnost, ki ni notranje razdvojena, je optimistična. Toda pozor! Zadnji poganjki meščanske filozofije so bili tudi optimistični. Kakšna je razlika teh dveh lastnosti z enim imenom? Njih razlika, kot sem že prej omenil, je v njih namenih. Enim je bila perot, drugim je orožje. Enim je bila skromnost, drugim je gorečnost. Z eno se človek povznaša nad svet, z drugo se zanj bojuje. Novi optimizem namreč ne izhaja iz vere v popolnost sedanjega sveta, ampak iz vere, da ga je mogoče izboljšati. Ne vodi torej človeka k temu, da bi živel nad njim s prekrižanimi rokami, kot da bi videl v njem vse najboljše. Ta optimizem mu je vera v sebe, porok zmage in obenem poziv na boj.

Optimistične dobe so dobe vere, pesimistične so malodušne, včasih celo nihilistične. Predmet naše vere ni Bog in bogovi, ampak človek in svet. Srednji vek je goreče veroval v abstraktno. Mi goreče verujemo v konkretno. Nova umetnost bo torej realistična. Ne bo to realizem F. X. Svobode, ampak Ch. L. Philippa; ne bo formuliral naših lastnih dojmov in doživljajev, ampak bo iz izkušenosti spoznal reči in ljudi izven nas. Ne bo iluziven, temveč objektivni. Ne bo opisoval in popisoval, ampak podajal fakte, ki bodo resničnost. Ker so si resnične stvari med seboj nepodobne, neprimerljive in nesorazmerne, bo umetniško delo, posebno oblikujoče, kot nova stvar, nov artefakt, nesoznačno in nesomerno z drugimi resničnimi stvarmi. Poprej — v naturalizmu in v realizmu v navadnem pomenu besede (ki je bil prav za prav naturalističen) je bilo le njih posnetek in prepis.

*

Sedaj še par besedi o razvoju proletarske umetnosti. Sedanje njeno stanje (ko smo šele na pragu) in statično razumevanje

literarne zgodovine bi vedlo k mnenju, da je proletarska umetnost mogoča šele v proletarski državi.

V tej zadevi sodimo tako: šele v proletarski državi je mogoča proletarska kultura, t. j. umetnost, ki se bo razrastla v slogovi širini — proletarska umetnost pa je mogoča že danes. Revolucija je njen kontrapunkt. Njena mentalna oblast ne leži le v njenem izvajanju, ampak tudi v pripravi nanjo — torej ne le v bodoči proletarski državi, ampak tudi v današnjem času, ki se pripravlja, da jo izbojuje.

Ker se nahajamo v propadu enega in porajanju drugega sloga, nočemo tajiti, da se priklaplja, vkljub temu, da je večinoma negacija, k stari umetnosti po vseh zakonih razvojnega nasledovanja. Dasi je njegova nasprotnica — raste iz nje. Toda tu gre za več nego za razliko dveh generacij. Kakor je buržuazna umetnost zadnja etapa velike epohe življenskega individualističnega sloga — tako je proletarska umetnost le predhodnica življenskega sloga socialnega soporoštva.

Ker gledamo marksistično tudi na proletarsko umetnost, ugotavljamo, da je to prehodna umetnost. Ko bo končana doba diktature proletariata, bodo prenehali družabni razredi. S propadom razredov propade tudi razredna proletarska umetnost. Toda namesto da bi propadla — se razširi na vse strani iz ozkih razrednih mej in vzraste v nove katedrale socialistične kulture.

Proletariat so delavci novega sveta. Umetniki hočejo biti delavci nove krasote v njem.»

Tako govori Wolker v manifestu. Ako ne soglašamo ž njim kot pristaši drugih struj, moramo soglašati z njegovo logično doslednostjo, odločnostjo in preciznostjo, s katero je mladi umetnik začrtal pot sebi in svoji generaciji. Manifesti ostanejo seveda manifesti in ne delajo čudežev. Tudi manifest «Devč-sila» je bilo treba šele z deli izvršiti. Wolker je šel z vnemo na delo in je pojasnil svoje umetniške nazore še v par člankih («Varuhi umetniške svobode» kot odgovor dr. A. Novaku, «Delavniška ali nedeljska umetnost», «Manifesti» in «Kritike»). V «Manifestih» pravi: «Manifesti so bili, so in bodo Janezi Krstniki vsakega novega umetniškega dela. Umetniško delo morebiti prepriča manifest, da se je motil v teoriji ustvarjanja, v določevanju pomena in uspehov — toda bodi — saj ga niso pisali čarovniki, ampak verujoči ljudje.» To velja tudi za ta manifest in Wolker je šel pozneje svojo pot, le v principu je ostal komunizmu zvest do konca. V odgovoru dr. A. Novaku, ki zahteva za

umetnika svobodo neodvisno od političnih gesel, pravi Wolker, da ne more biti «neodvisnih umetnikov», ker je nemogoče, da bi se človek ne zavzel pri boju dveh ljudi za onega, ki se bori proti krivici. «Mi pa danes ne vidimo le boja dveh ljudi, vidimo borbo dveh svetov, ves vsemir trepetá pod njunimi nazori in naše srce drhti v strahu in poje v nadah. Jaz pravim: brezčuten je, ne pa ,notranje neodvisen', kdor ne razume, kam ga mora srce postaviti ob tej uri. Dolžnost pesnikov je, da najdejo velikost dobe. Nam se je pokazala tu in je ni drugod.» V članku o «nedeljski umetnosti» govori Wolker o tem, kaj je zmisel umetnosti. «Meščanska umetnost umira, prihaja čas proletarske umetnosti. Njen pesnik pozna pezo dela in prazničnost počitka.» Ali naj je umetnost delavcu orožje za boj, ali obveza za rane? «Umetnik, ki se zaveda svoje naloge pri stavbi novega sveta, išče, kako bi jo najbolje izpolnil. Individualistični l'art pour l'artizem je propadel. Umetnik noče več pisati, ampak hoče biti slišan. Danes ga mora slišati delavec-bojevnik... Velika umetnost ima v sebi vedno nekaj nedeljskega... Prazničnost je znak umetniškega dela...» V svojih kritikah se Wolker ostro obrača proti vsemu, kar ni v skladu z novo umetnostjo. «Ako so se umetniki v preteklih kulturnih epohah borili predvsem za svoje razmerje do boga in sveta, je znamenje današnje umetnosti borba za razmerje človeka do človeka.» On odklanja prazno zunanje revolucionarnost: «Manira je smrt za pesnika. Nočemo pesmi o revoluciji, ampak revolucije pesmi, kjer je revolucija notranji zmisel, a ne bengaličen ogenj na koncu.» Pri presojanju pesniških del — pravi Wolker — mu je glavno merilo p o g u m , s katerim se pojavi ta ali oni pesnik na literarnem polju. Kajti umetnost je samo ena iz mnogih funkcij življenja in naša doba zahteva od vsakega človeka, da zavzame svoje stališče. Wolker tudi v «Devětsilu» ni vzdržal. Med tem je izšla njegova druga knjiga «Težka ura», ki jo je kritika sprejela s splošnim priznanjem. A to ga ni zadovoljilo. Čutil se je osamljenega. «Devětsil» je zašel v preveč tendenčno smer in s tako proletkultno poezijo Wolker kot pravi pesnik ni mogel soglašati. Moral je iti sam po svoji poti. Nezval piše o tem: «Takrat Wolker še ni vedel, da bo čez leto dni umrl in da bi bil na vsaki novi poti, ki bi jo nastopil, potnik, ki ne pride do konca.»

Wolker je bil v tem času že bolan in v njem se je vršil čuden preobrat. Od Apollinaira se je vračal na domača tla. V dopisu, v katerem javlja svoj izstop iz «Devětsila», pravi, da mu je

Erben bližji nego Apollinaire. Erben je bil zbiratelj narodnih bajk, iz katerih je v preprostih verzih spesnil šopek balad, ki so pod naslovom «Kytice» še danes ena najlepših zbirk češke literature. Tudi Wolker je hotel postati epik in je našel v Erbenovi preprostosti svoj vzor, dasi spada Erben v starejšo pesniško češko generacijo. V omenjenem dopisu je proglasil Apollinaira za dediča dekadence in obsodil vse poapollinairske francoske pesnike kot igračkarje z izrazi. Tako je našel Wolker pot na domača tla, o čemer pričajo posebno njegove balade (Balada o mornarju, Balada o ženi, bogu in možu, Balada o kurjačevih očeh i. dr.).

Resničnost je bila za Wolkerja nujna zahteva pesniškega dela. Wolker je trdil, da moremo pisati le o tem, kar dobro poznamo, vse drugo je smatral za romantizem.

Bil je pristaš relativizma. Vse je meril le po razmerju do reči. Rekel je, da človek, ki bi živel v popolni osamljenosti, ne eksistira. In je verjel to dobesedno. Vse je eksistiralo zanj šele tedaj, če so se tega zavedali ljudje. Bil je odločen. Postajal je mož. Sanje ubiješ s tem, da jih uresničiš. Mora se ubijati, ker se mora živeti. In Wolker je prišel do prepričanja, da je krasno: žrtvovati se. Vedel je, da se nič ne izgubi na tem svetu, zato se mu smrt ni zdela grozna. Tako je pisal balado o kurjačevih očeh.

Iz te atmosfere je vzrastla enodejanka «Najvišja žrtev». (Wolker je napisal tri enodejanke, ki kažejo njegov dramatični talent. V «Bolnici» kaže žrtve propalega življenja, v katerih vidi še vedno ljudi visokih sanj, «Grob» je ogromen protest proti vojni z vero v ljubezen človeštva, v «Najvišji žrtvi» umori Sonja političnega komisarja, ker to zahteva dolžnost prepričanja.) Vzrastla je iz zavednega in nekompromisnega komunista in junaškega pesnika. Wolker se je žrtvoval. Postavil je svojo poezijo v službo revolucije.

In Usoda ga je nagradila za njegovo Najvišjo žrtev. Napravila ga je možatega pred očmi smrti. Wolker je bil dolgo bolan in ni nikomur o tem govoril. Tožil nam je, da je pri morju bruhal kri. Delal je brez oddiha in je imel mnogo načrtov. Koncipiral je roman. Znal je trpeti. To vidimo v pesmi «Umirajoči». Kako močan mož je bil on, ki je napisal en mesec pred smrtjo tako strašno miren epitaf! Trpel je sam. Njegova mati je pripovedovala o njegovem trpljenju. Živel je in umrl v duhu svojega dela. Junaško kot vojak na barikadah. Kot delavec, katerega oči so se izpremenile v svetlobo. Gotovo se je zavedal svetlobe, ki jo je izžarjal do konca.

Čital sem, kako primerjajo Wolkerja Machi in Hlavačku. To je velika zmota. Kajti Wolker se s svojo smrtjo ne približuje tema izjemnima in bizarnima pesnikoma. Tam, kjer sta se ona dva razlikovala od družbe, se on z njo združuje. Wolker je bolj brat 24 letnih mladeničev, ki umirajo na jetiki od žalosti in bede v fabrikah, pisarnah in kasarnah. Wolker je eden teh delavcev, teh žrtev nepravčnosti. Wolker je njih tip. Wolkerjev epitaf je žalostno oznanilo vseh teh žrtvovanih.» (Nezval.) Wolker se je boril predvsem za preprostost in resničnost oblike.

«Iz tega fakta moremo razumeti tudi zamenjavanje njegovih literarnih ljubezni. Od Francozov je ljubil posebno konstrukterja vrst Romainsa, od Rusov ljudsko preprosto zapetih Blokovih «Dvanajst», katerih vpliv se vidi v baladi «O ženi, bogu in možu», kjer se približuje Blokovi žargonski vulgarnosti. Ljubil je zelo kitajsko pesem iz Šikingov. Nekoč se je ob zadnjih dneh svojega bivanja v Pragi navduševal celo za Halka kot vzor reakcije proti vplivom umetne francoske poezije. Kajti Wolker je hotel biti predvsem pesnik proletarijata. Kritiziral je pogosto svoje prejšnje pesmi in jim očital igračkanje. Njegov ideal je bila monumentalnost in jasnost, za katero se je vedno boril. Tudi sam proti sebi. In ta cilj je dosegel kot nihče. Z dnem smrti je postal last vsega naroda.» (Nezval.) Kako je umiral ta pesnik-revolucionar in glasnik novega življenja, vidimo iz njegovih predsmrtnih pesmi.

«Ko umrem, se nič na tem svetu ne zgodi in ne izpremeni,
le nekaj src vtrepeta kot cveti v rosi jutranji,
tisoči so umrli, tisoči so na smrt utrujeni,
kajti v smrti in rojstvu ni bil še nihče sam.
Smrti se ne bojim, smrt ni zla, smrt je le del življenja težkega ...»
(Umirajoči.)

Kar je težko, je umiranje, ko «v drobu telesa gnije čas» in bolnik zbira roke, oči, žile in mišice, s katerimi je prej objemal in ljubil svet. Umiranja se pesnik boji, ker pri umiranju je vsakdo sam. Wolker se spominja na svojo drago:

«Zbogom, deklica, zbogom, draga, zbogom, slika ljubljena,
od tvojih prs so mi odtrgali roke in razbili srce ...»

Napisal ji je pismo, da bi pozabila nanj in iskala drugod, kjer dajejo «srcu jesti». «In to pismo je bilo največja boleost, največji vzdih.» Toda pri umiranju mora vsakdo biti sam ... Pa so prišle rože na njegovo mizico:

«Na moji mizi cvetlice se niso poigravale,
kamenito življenje in kamenite misli so
moje oči izčrpavale.

Šele zdaj — v bolnici — je neka roka usmiljena,
bele narcise na mizo postavila,
da so se v mrzlični sili bolesti lepo razcvetele.

Te cvetke so gole in v mrtvi tihoti cveto
kot živa medicina s pogledi hladnimi,
le ko se zmračí, so bolj zaupne z menoj.

In takrat poslušajo vsaka moj vzdih,
z večerom raste usmiljenje in da bi rastlo
moraš biti nesrečen.» (Cvetke.)

Toda tam zunaj so šumele množice in čakale svojega pesnika.
Hotel je k njim:

Brez naslova.

Na bolniško posteljo pada svet,
in alarm njegov slišim brez prestanka,
sodrugí gredo v boj za pravičnost,
sodrugí gredo in nobeden ne manjka.

Na bolniško posteljo pada svet
in smrt diha nanjo iz temnih propasti,
zakaj ne morem z vami, sodrugí,
jaz moram umreti, ko hotel sem pasti.

Tako je umiral Wolker, pesnik. Njegovo življenje se je ho-
telo zliti v eno z onimi na ulici, hotel je živeti, ljubiti, delati,
boriti se. Zvenel je kot bujnordeč cvet s solncem obsijan, ki je
vzplapolal iz krvavih tal povojne zemlje in zahrepenel do zvezd.

Jiři Wolker je izdal dve pesniški zbirki: «G o s t v h i š o» in
«T e ž k a u r a» ter tri enodejanke («Tri igre»). Letos je izšla že
druga izdaja njegovih zbranih del, ki obsega poleg prej tiskanih
del vse mladostne pesmi, ki jih pesnik ni sprejel v prvo zbirko
in ostalino. V prozi je napisanih pet krajših povestí, ki nosijo
vse izrazit Wolkerjev pečat, in začetek romana «Polarna zarja».
V črtici «Sestra» ima tale kratki uvod:

«Moja draga, ti si popolnoma kakor devica Marija, kajti iz
ljubezni se nam rodi dete. In sedaj, ko je še skrito pod tvojim
srčcem kakor zvonček pod rdečim zvonom, ti povem eno iz tisoč
dogodivščin. Pravijo, da se morajo okoli nosečih žen postavljati
samo krasne reči; jaz pa postavim k tebi žalostne in vdane reči
kakor raztrgani stoli v zakotnem hotelu, kajti naši otroci se ne
rode za svojo krasoto, ampak za rešitev vsega sveta.»

V «Ildi» je podana zgodba iz vojne, godi se v Črni gori in je mojstrska slika ljudi sredi strasti in krvi. Človek kar vidi vojaka, ki pripoveduje svojo ljubezensko zgodbo iz groznih časov. Dasi izbira Wolker realistične motive, je vse ožarjeno s sijajem fantastike, ki je izraz njegovega magičnega duha, iz katerega jasno odseva ideja. «Starec» je živel v vasi kot zagonetna oseba in je bil «neizmerno star. Sam ni vedel, koliko let ima. Vse telo mu je prenehalo služiti razen oči in trdovratnega zmisla: živeti.» Hotel se je zopet polastiti tega sveta, a spoznal je, da je slab. Imel je pet sinov, ki so vsi pomrli: eden kot inženir v rudokopu, drugi kot potovalec v Sahari, tretji kot vojak v vojni, četrti na sifilidi, peti si je postavljal fabriko in je bil ubit pri stavki delavcev. Ta je imel sina, ki je bil nosač v hamburškem pristanu. Vnuk je pisal starcu o svetu in starec je zahrepenel po življenju. «Hočem živeti, hočem živeti.» In ni mogel nikamor. Tu je prišel telegram. «Vaš vnuk je bil ustreljen pri uporih delavcev.» In starec?

«Zaslišal je glas sveta, ki je klical zaradi krivičnosti na pomoč. Videl je, kam se ima postaviti. Razumel je poziv zemlje, ki je klicala: «Polastite se me vendar, možje!» Razjasnilo se mu je v očeh. Prej je mislil na tisočere načine, kako bi se polastil sveta, danes je spoznal, da je mogoče to doseči le na en način: tako kot hoče svet. Vedel je, da je treba za boj mladih in silnih mož. Njegove mišice pa so bile vedno enako slabotne, noge so se mu šibile, roke so se mu tresle. Zato je znal najti pogumno besedo. Rekel je: «Naj umrjem...» Kdo bi tu ne videl smrti starega sveta, da bi mogel živeti novi!

V romanu «Polarna zarja» pripoveduje Wolker o pristaniškem delavcu Tomažu, ki se iztrga iz starega življenja in gre iskat novih svetov na severni tečaj. Tu je naše pristaniško življenje podano z izredno realistikom, pesnik poseže v njegove najbolj mračne globine, da pokaže solnce onkraj tega sveta. Ti ljudje so kakor otroci, ki živijo in greše po stari navadi in poslušajo zgodbe o svetu, ki je povsod enak. Toda Tomaž se odloči, da «izpremeni zrak». Napisano je samo prvo poglavje, Tomaž še ni odšel in Wolker ni utegnil pokazati, kako je plavala ladja kapitana Nordkissena z mornarji in Tomažem v neznane dežele. Kajti «človek mora iti včasih na konec sveta, da bi našel, česar mu manjka...»

(Konec prihodnjič.)

Minister je že stopal proti čakalnici. Klici so postajali vedno jačji in navdušenejši...

Varjačič je vedel, da mora zdaj, vprav zdaj... Krčevito je stiskal v žepih roke... Množica ga je nesla s seboj. Tam daleč je še enkrat in prav v naglici opazil Silo ter se hitro obrnil proč. Z druge strani ga je zbadalo posmehljivo Krošljevo škiljenje. In tretja pošast — ta je pa bila najstrašnejša — detektiv je silil za njim in mu nepretrgoma gledal na roke.

Neki navdušeni oboževalec ministra je Varjačiča neusmiljeno sunil pod rebra:

«Neotesanec, čemu pa hodite sem, če se niti odkriti ne znate.»

In tisti oné za njegovim hrbtom je zasmehljivo zinil:

«Zebe ga, zebe... najbrž ima tisočake v žepu...»

Že je čutil roko pri svoji roki, že je nekdo hotel seči v njegov žep...

Silovito je izdrl roko iz žepa, pognal se naprej, zavihtel jo v zraku in pograbil za klobuk, mahal ž njim kakor obseden in zarjul trikratni živio!

*

Tako je rešil gotove smrti ministra in sebe, se pravi, da je z enim udarcem ubil dve muhi.

Dr. Ivan Lah / Jiří Wolker

(Nadaljevanje in konec)

Z isto duhovitostjo, polno globokih domislekov, trde, resničnosti in čarobne fantastike, so napisane Wolkerjeve bajke, ki spadajo po svoji jasnosti, preprostosti in idejni izrazitosti med najboljše svetovne stvari te vrste. («O milijonarju, ki je ukradel solnce», «O dimnikarju», «O knjigovezu in pesniku», «Bajka o pismonoši» in «Bajka o Jonyju iz cirkusa».) Vse to je mlado cvetje, ki je vzrastlo iz srca dvajsetletnega pesnika, ki «se je šel bit za pravičnost sveta». Vedno ista misel v čudovito zamišljenih novih oblikah. Morebiti je prvi začetek novih razodetij začudenje. In pri Wolkerju se začudimo. Odkod toliko lepote? Saj tu ni nič tistega prozaičnega komunističnega manifesta, to je sama poezija. Celo takrat, kadar se dotika najbolj trdih tal in najnavadnejših dogodkov, umazanih krajev in gnusnih beznic. Zanj je vse to življenje s svojo vrednostjo. Iz vsega blata in temnih zakotij vstaja človek, lep in resničen, vreden ljubezni in življenja — in on je, ki daje vrednost življenju. Wolker je

pesnik, zato se izpreminja pod njegovo magično silo v poezijo vse, česar se dotakne. In ne le v poezijo. Ta poezija ima svoj poseben okus. Je popolnoma drugačna, nego smo jo videli pri pesnikih prejšnjih generacij. To je poezija sedanjosti, te nelepe, realne, težke sedanjosti. Toda, ker je v nji vera, obdana z gloriolo človečanstva, se izpreminjajo ljudje in reči v višja bitja, ki so se odtrgala od zemlje in se vračajo k nji, da jo prenovijo po željah svojega srca. Tako rastejo iz teh drobnih malih ljudi, delavcev, mornarjev, propalih žensk, služkinj, jetnikov in bolnikov, ki vstajajo iz blata življenja, novi ljudje, nadljudje, obžarjeni z zarjo svojega trpljenja in mučeništva. Je na njih nekaj svetniškega, zato je Wolker pisal o nedeljski umetnosti.

Glavna sila Wolkerjevega dela je v njegovih pesmih. Wolkerjev čudoviti zmisel za lepoto in izrazitost verza skoraj onemogočuje podajati njegove pesmi v prevodu. Na videz preprost, je njegov verz tako zvočen in premišljeno zlit, da je mogoče v prevodu podati le malo njegove izvirne ubranosti. Iz vsake misli, iz vsakega stavka veje krepka življenska svežost, iz vsega diha duh ženijalnosti, da se skoraj ne upaš dotakniti besed, ki so ravnokar prikipele iz tako globokega srčnega prepričanja. Vse to je živa izpoved mladosti, ki je iskala zase in za svet najbolj resničnih besedi, da bi prinesla sebi zmago in svetu odrešenje. To je klic novega življenja iz starih razvalin. Njegova umetnost je sugestivna, zato vabi, opaja, omamlja. F. X. Šalda, znani češki kritik, je napisal v predgovoru k njegovim zbranim spisom:

«Z delom J. Wolkerja se uresničuje pred našimi očmi tipičen pesniški doživljaj: tipičen in prav zato zelo redek in izreden: prerojenje in prenovljenje sveta in življenja. Doživljaj, ki se dogaja le nekolikokrat v stoletju: ver sacrum pesniškega ustvarjanja.

Preden je prišel on, je ležal svet pred našimi očmi skoraj mrtev: star, okostenel, trhel, ustaljenih in trdnih oblik, razdeljen v pojme, zakone, konvencije, same meje, ograje, pregraje, prepovedi, tlaka in pritisk. Prišel je Wolker in glej, pod njegovim pogledom se vse taja, kaplja, teče in razliva; pod dotikom njegove čarobne palčice vse vre, kipi in šumi, brizga in vrši: samo vrvenje, žuborenje, samo kipenje in poplava. Iz mrtvih reči so nastala naenkrat ognjišča in žarišča svetlobe, usmiljenja, milosti in ljubezni. Stara trda oblika se taja in tali v izliv in val ljubezenskega poljuba... Skodrano jezero takih toplih poljubov je njegova prva knjiga.

Tak čaroben pogled je imel J. Wolker. Prav zato, ker je bil pesnik-tvorec. Tak pogled so imeli pred njim Shelley in Walt Whitman in ga bodo imeli do konca sveta vsi pesniški stvaritelji.

Zato smo mu hvaležni. Napravil nas je gledalce tega tajinstvenega preoblikovanja sveta in življenja. In več ko gledalce: postali smo soigralci in sotvorci. Ko smo ga poslušali, smo se sami preoblikovali v svojem temelju; stopali smo iz starega hladnega bitja, odlagali smo ga kot ponošeno obleko in se izpreminjali v nekaj novega, vročega, mladega, žarkega; za skeptično dušo smo dobivali dušo verujočo, za logično dušo dušo magično.»

Prve Wolkerjeve pesmi nosijo po obliki še znak dekadence, a po mislih že kažejo pesnika, ki gre oživljat in osvajat svet. Vemo, da je čital Cankarja in Ketteja, a vidnih vplivov ni, ako nočemo samovoljno opozarjati na znake Cankarjeve mladostne razposajenosti in Kettejeve šegavosti. A vse to je bilo v Wolkerju samem, ker je bil z njima istega rodu. Samo da je Wolker zaradi svojih let še bolj otroško lep in mladostno iznajdljiv. Sicer pa, kakor pravi Nezval, je mnogo teh pesmi ostalo v kovčegu in še več morda v srcu. Tudi drugi vplivi, ki jih našteva Nezval, so le daljni glasovi, ki so podobni Wolkerjevim le zato, ker je bila pod njimi enaka zemlja in nad njimi enako nebo, ter so se v Wolkerjevi samoniklosti izražali popolnoma po svoje. Wolker se sam v teh prvih letih imenuje «chlapec», kar je po naše deček, lahko pa bi rekli otrok. Lep otrok, ki si sanja in igra in poje po svoje. Z Bogom je še zelo domač, pozna se z zvezdami in mesecem in vsa drevesa, cvetlice in vsi kameni okoli njega so njegovi prijatelji. Pa tudi vse reči, ki ga obdajajo. N. pr.

Gaj.

Ko se oženim,
bom imel dvanajst sinov,
dvanajst sinov kot dvanajst brez,
moja žena bo izginila v njih kot bela kapelica
in jaz bom pred njo kot stolček z mahom obraščen.

Unučke družičke bodo poklekale name
in bodo molile s čistimi očmi.
A ko se zvečerí,
pride k nam Bog na večerjo.

Iz mlade ljubeče Wolkerjeve duše se je razlivala pesem na vse reči. Zato je pri njem malo ljubezenske poezije. Naslovi njegovih pesem so n. pr. Človek, Vejica s cvetoče jablane, Peč, Poštna skrinjica, Okno, Tlak, Nočni dež itd. V pesmi «R e č i» pravi:

D r . I v a n L a h / J i ř í W o l k e r

Ljubim reči, molčeče družice,
zato, ker vsi delajo z njimi,
kakor da ne bi živele,
a one žive in nas gledajo
kot zvesti psi s pogledi uprtimi,

ker noben človek k njim ne izpregovori,
a prve izpregovoriti se bojé,
molče, čakajo, molče
in vendar
tako rade bi se malo porazgovorile.

Zato ljubim reči
in tudi ljubim ves svet.

Vsak trenutek se mu zdi velik čudež, dotaknil se je nenadoma
njegovega srca kot velika boleost in velika ljubezen in nastalo je
takoj vstajenje od mrtvih in mnogo reči je šlo na nebo —

«moje oči so videle ta čudež,
a so morale ostati zdolaj
kakor tisti apostoli,
ki so se potem razšli po daljnem svetu
in so vsakemu radostno pravili,
kako se jim je Bog pokazal kot človek.»

Rad bi povedal ljudem o tem čudežu, a njegove sile so pre-
slabe.

Žetev.

Solnce je velik pesnik,
napisalo je krasno pesem
z zlatim peresom
na zemljo.

Možje goloroki,
žene z rdečimi rutami,
otroci na maminem krilu
ves božji dan
bero, bero, bero.

Na griču, nad poljem
bi tudi jaz to pesem rad pel
in klical,
da bi starci v vasi prihiteli na prag
in slišali, kar je napisalo solnce,
ali besede so tako velike,
da mi iz ust ne gredo
in jaz čutim samo, da sem
klas v vrsti,
črka,
klicaj!

Prva Wolkerjeva pesniška zbirka «Gost v hišo» je izšla l. 1920.
Ima tri oddelke z značilnimi naslovi: Deček — Križano srce —
Gost v hišo. Zaključuje jo veličastno preprosta pesnitev «S v e t i
K o p e č e k», kjer podaja v najnaravnejših barvah in besedah
kraj in življenje svoje mladosti.

«Rumenkasta cerkev plapola vrh gore zelene,
to je prapor te pokrajine, tihe in posvečene,
to je Sveti Kopeček pri Olomucu, kraj za romarje in izletnike,
naselbina, ki daje delavce tovarni Kozmos in tovarni za žeblje...»

Sèm je prišel iz daljne Prage in rodnega Prostejova na po-
čitnice on,

«dozorel deček, študent in socialist,
verujoč váse, v železne iznajdbe in v dobrega Jezusa Krista.»

Pred njim se razgrinja vsa njegova mladost in prosi ta sveti
grič: «Pravično silo, otroške oči in ognjene jezike daj nam vsem,
da to, v kar danes verujemo, jutri izvršimo.»

Med tem je namreč pesnik odšel v svet.
Odslej hodi pesnik med ljudmi in oznanja ljudem ljubezen:

Jaz sem ljubezen v cvetu,
z rano odprto,
da bi vsi neverujoči,
od železnega življenja ubiti,
mogli prste vanjo položiti. («Križano srce.»)

Tako se je pripravil pesnik, da je prišel kot gost v hišo.
Zavedal se je, da je gost, a zavedal se je tudi, da mora iti v hišo
pripovedovat zgodbe o svetu in oznanjat svoj evangelij.

«Gostu» je sledila «T e ž k a u r a». Kriza. Prehod. Označuje
jo prva pesem z istim naslovom:

Prišel sem na svet,
da bi si postavil življenje
po podobi svojega srca.

Danes je moja težka ura,
deško srce mi je umrlo, sam nosim ga v rakvi,
trpeč z umrlimi, trpim tudi s tem,
ki se mi v prsih začenja roditi.
Danes je moja težka ura,
eno srce sem pokopal, drugega še nimam,
oslabljen od tesnobe, oslabljen od samote
zaman se branim hladnim stenam
svoje sobe
ubijajoče.

Pismo od ljubice, lampa, knjiga tovariševa,
reči, porojene iz ljubezni, luči in vere,
danes pri meni stojte, trikrat zvestejše bodite,
ker sem ostal na svetu sirota,
in zame molite,
da bi mi zrastle srce pogumno in nepopustljivo,
in danes zame verujte, da postavim
po svoji podobi
življenje človeka pravičnega.
Jaz nimam še pogumnega srca
sam v svoji težki uri,
zato ne verujem.

In to pogumno srce je rastle v njem. Bolehajoči in umirajoči pesnik postane fanatičen glasnik zdravja in življenja. Otrese se meglenosti in stopa k epiki. V narodnem tonu piše balade. Posega v najgloblje bolesi življenja, kot n. pr. v «Baladi o nerojenem otroku».

«Zaljubljeni so bogati ljudje,
zakladov imajo, da jih nihče naštetih ne vé:
roke, oči, prsi, usta.»

Tako sta se ljubila on in ona, saj:

Ljubezen je žena in mož,
ljubezen je kruh in nož.

A otrok se ni smel roditi, kajti:

«Stotisoč ljudi se je že ljubilo
in dete se ni iz njih porodilo,
tudi naše ne sme se roditi.»

In jo je peljal k zdravniku. Ko se je vrnila k njemu vsa bleda in slaba, je rekla:

«Jaz nisem žena,
jaz sem grob.»

«Kajti ljudje se na zemlji ljubijo, a ljubezen se ne porodi.» «Se ne porodi?» končuje pesnik z globoko zamišljenostjo nad uničenim življenjem.

Mogočno krepka je «Balada o sanjah». V umazani ulici v predmestju je živel mladenič Jan. «Imel je dobro srce in slabe pesti.» Ko je zvečer hodil po mestu, je spoznal:

«Tu so palače — tam so podstrešja,
tukaj so siti — tamkaj so lačni...
eni so sužnji — drugi diktatorji,
in vsi so bolni.
Svet je okrogel kakor srce
in če ga razrežeš na dvoje —
umira.»

Ponoči je mislil o tem, srce je v njem rastle. Zagledal je svet brez bede, delavce in inženirje, ki so gradili mostove,

«da bi zvezali deželo z deželo
in srce s srcem...»

Hotel je objeti ta lepi svet kot svojo ljubico, — pa se je predramil. A sen ga ni več zapustil. V predmestju je živela tudi šivilja Marija, ki jo je ljubil Jan. Pripovedoval ji je o svojih sanjah. In je končal:

«Ti, ki jim solnce ne sije,
morajo solnčne sanje ubiti,
drugače umrejo sami od njih.
Povej, moja mila,
kako bi ti sanje ubila?»

Ona je tudi prej sanjala o lepšem življenju, a zdaj ima njega, ima ljubezen, ima vse. Tako je premagala sanje. In Jan je vstal in stisnil pesti: «Ubijem sanje.» Delavci gredo iz fabrik in podstrešij, gredo, ker imajo ne le dobro srce, ampak tudi dobre pesti in vedo, da, ker gredo po svetu, si morajo postaviti na svetu svojo srečo.

«Svetniki drže v rokah lilije, možje kladiva in meče, ko se velike sanje ubijajo, mnogo krvi teče.	Mora se ubiti, mora se živeti, roke so orožja, srce je ščit.»
---	--

V «Baladi o kurjačevih očeh» pripoveduje Wolker o elektrarnskem kurjaču Antonu, ki je petindvajset let metal premog v peč in je oslepel, kajti,

«ker se le iz človeka svetloba rodi,
je vrgel s premogom vselej kos svojih oči
in te jasne oči, modre kot cveti,
v žarkih po žici nad mestom so plule...»

In ženi se je zdelo, da dobiva drugačne oči, a

«težko je ženo prav razumeti,
ima drugo resnico in vendarle prav.»

Tako je Anton oslepel in umrl, kajti

«Delavec je smrten — delo je živo,
Anton umira — žarnica poje.»

V «Baladi o ženi, bogu in možu» vidimo nuno Klaro, ki je zahrepenela po ljubezni in odšla na ulico, kjer je propala. Bila je:

«po svojem srcu podobna bogu,
po ranah človeku...»

Bila je kot pribita na križ. Pa se je zgodil čudež: prišel je mož in jo snel s križa, kajti:

«ljubezen v gredah nikdar ne cveti;
ljubezen veliko svetlobo želi,
in ves svet brez mej.»

In sta šla, da je pesem njiju korakov razbijala okna na ulici.

«Sva kladivo, žena in mož,
bojujoča se ljubezen...»

Istotako veličastna po obliki in vsebini je balada o mornarju, ki je šel za svojo nezvestobo pokoro delat na morski svetilnik.

V drugi zbirki je tudi par odmevov iz naših primorskih krajev. Pesnika vidimo na bakarskem kolodvoru in je žalosten, ker odhaja. Pokrajina okoli kolodvora ima v svojih očeh bolešč tujcu brez doma. Noč ga nese s seboj «v črnih vagonih, ki jim zvezde bijejo v pohod».

V pesmi «Morje» stoji pesnik na otoku Krku in gleda morje — a ga ne najde — šele sedmi dan, ko je v krčmi našel mornarje-delavce, je videl morje, ne kot letoviški gost, temveč brat med brati delavci, kajti

«svet so le ti, ki ga žive, da bi iz njega živeli,
morje smo mi, delavci valovitih mišic, tuje in domačini.
mi, edina resničnost, resničnost najresničnejša.»

Tudi na zagrebškem «Mirogoju» se ustavi in sliši vprašanje padlih vojakov:

«povej mi ti, živi,
zakaj sem umiral?»

In pesnik sprejema njih vprašanje:

«O vi, v dlan mi polagate dediščino groba in krvi,
jaz molim nad njo, da mi v pesteh oživi,
naj se v kruh in vino razcveta,
in vprašanje vaše težko in slavno kot zvon
kar najvišje v prsi obesil si bom,
na božji ukaz živi, jaz z živimi živel jo bom,
živo vprašanje vaše — o mrtvi z vseh front sveta.»

Tako je šel Wolker «na božjo pot k svetemu svetu». Bil je romar med romarji, a ker je imel lepši in glasneji glas, je pel lepše in glasneje od drugih. Hotel je dati vere vsem malovernim, saj se je takrat zdelo, da nastaja nova vera novega človeštva in da stopa pred novimi verniki sam Jezus Krist v beli halji z vencem rdečih rož na glavi, kakor ga je postavil Blok v svojih «Dvanajstih». Wolker je glasnik vseh novih gesel novega velikega sveta bratskega človeštva, združenega v veri in ljubezni. Vsi niso enako pojmovali njegovega evangelija. Politični voditelji in delavske mase so ogrožale mlado republiko. Nastali so «črni petki». Naravno je, da se je meščansko in socialistično časopisje borilo proti preteči nevarnosti in da je obsodilo one, ki so stali na čelu mas. Med temi je bila literarna skupina «Devčiči» in Wolker. A težko je bilo z literarnega stališča obsojati pesnika, ki je žarel v lepoti svoje mladosti in velike vere. Toda on, ki je prišel na svet, «da bi postavil življenje po podobi svo-

jega srca», je imel še daleč do svojega «svetega sveta», čeprav se mu je zdel tako blizu. Zato je bil v stalni borbi sam s seboj in s svetom, kakor vsi, ki so bili glasniki svojih src. In Bog ve, ali sta se razumela s svojo potjo? In kam bi bil šel on, če bi ga bila razočarala «najresničnejša resničnost»? In če je imel prav ubogi Jan, ko je rekel, da «sanje uresničujemo s tem, da jih ubijemo», ali bi bil potem srečen? Toda za to ne gre. Mi govorimo o Wolkerju pesniku. Njegovi sobojevniki iz «Devčitsila» so šli svojo pot in kam so prišli? Ko je letos Miroslav Rutte poročal o Nezvalovi knjigi «Manjši rožni vrt», je napisal: «V knjigi je par pesmi, iz katerih govori nekaj resnega in človeško boleznega, kar je znamenje, da se bliža reakcija proti poetistični teoriji, da prihaja somrak neodgovornega in samemu sebi namenjenega formalizma, kakor je pred tremi leti prišel obračun z dogmati proletarske poezije. Poetizem se vidno umika zopet poeziji in ostane v zgodovini naše povojne poezije samo epizoda, reakcija, ki se je dvignila proti tendencializmu, da bi vrnila pesništvu pravice do njegove lastne inspiracije.

V zadnji knjigi se čuti jasno, da prihaja čas zorenja, da se oglašča kriza, ki se poraja predvsem iz nedostatkov življenske vsebine, na čemer je od začetka trpela povojna poezija; njeni prevrati, prelomi in revolucije so bili večinoma le revolucija poze in njeno razmerje do življenja je bilo v vseh fazah pred vsem artistično. Teoretiki poetizma so opazili s svojo bistrovidnostjo to slabost in so jo izpremenili v temeljni nauk, s katerim naj bi se premagala kriza po fiasku socialne poezije: zavrgli so vsebino in povišali besedni in predstavniki artizem na glavni tvorni princip. Kar je manjkalo njihovi poeziji na življenski sili, so prikriili z nihilističnim posmehom, s pojmovnim akrobatstvom, z manifesti in spretno dialektiko. To vse je imelo svojo življensko opravičenost, dokler je vladal pri nas še vojni kaos, ki je bil prava podlaga teh eksperimentov. Toda doba sedmih let po vojni je marsikaj izpremenila: groteskni posmeh in pisani ognjemet ne zadostuje več sodobnemu človeku, ki išče zopet v poeziji njeno metafizično podlago in ne zadostuje niti onim iz mladih, ki so res pesniki.

V tem je torej ognjišče krize, ki ga preživlja sodobna mlada poezija, da išče, dasi podzavestno in nepriznано svojo lastno vsebino, da čuti sama, da zeva neka praznota pod njeno blestečo zunanostjo, in da poezija ne more biti samo vprašanje tehnike. Manija, ki je prevzela po vrsti vse panoge umetnosti, češ, da je

treba umetnost «osvoboditi» od sovislosti s človekom in jo izpremeniti v vprašanje specijelne tehnike, se bliža očitno svojemu koncu, kajti to «osvobojenje» je vodilo v še težje suženjstvo, v hegemonijo formule nad vitalno pesniško resničnostjo.» Tako se je zgodilo, kot je zapisal Wolker: Manira je smrt poezije... In ker je take poezije danes že mnogo, ne vpliva več. Manjka ji tudi one magične pesniške sile, ki odseva iz Wolkerja — zato je tudi v tem ostal on sredi svoje generacije sam, mlad in večno živ. Glasniki češke moderne predvojne generacije so izvršili veliko delo revolucije češke narodne in kulturne psihe. Večinoma še žive. Machar, Dyk, Sova, Karasek, Březina, Bezruč in mnogi drugi. Mnogi iz njih so umolknili, ker so povedali, kar so imeli reči svojemu času. Doživeli so prevrat in ga radostno pozdravili. Drugi se oglašajo še. Zdi se jim, da še niso vsega povedali. Pišejo svoje spomine in odgovarjajo tudi na sočasne dogodke. Tako si odpevajo sami sebi in odmevajo iz lastne preteklosti. Hočejo dokazati, da so v njih še žive mlade sile. In so še, kar je dokaz, da so preživeli svojo dobo. Toda orači starih polj niso mogli preoravati svojega lastnega. Zato so bili poklicani novi ljudje. Med njimi je Wolker zarezal v češko kulturno polje najglobljo brazdo.

Vladimir Levstik / Hilarij Pernat

(Nadaljevanje)

VIII.

Tisto noč je Stana prvič spoznala, kako težko breme je velika skrb. Pred leti, ko je ležala mati na smrtni postelji, je bila ona še dete; vedela je, da ji ne more pomagati; v svoji brezumni boli si tudi ni utegnila zadati vprašanja, kaj naj stori, kako naj odvrne prihajajoče gorje in kaj bo z njo, ako ostane sama na svetu. To pot pa je bilo drugače. Striček Hilarij, njen edini dobrotnik in prijatelj, edina njena opora sredi tujih ljudi, je vpričo nje omahnil pod udarcem, o katerem ni vedela, kakšen je in kaj pomeni. Sesedel se je na stol, udaril z glavo ob mizo ter izgubil za nekaj minut zavest. Ko ga je s kisom, mrzlo vodo, stresanjem in klicanjem zdramila iz omedlevice, je najprej stekleno pogledal okoli sebe; nato je uprl oči v pismo, ki je ležalo pred njim, segel ponj, hoteč ga nemara skriti... in zdajci dvignil roke na obraz ter zastokal, kakor še ni čula zastokati človeka. Stani je srce zamrlo od sočutja in strahu.